

Chapter (1)

01. Aetu nae (1)tä

2.1.Caelung pawng te (Ch)

Cha, Che, Chi, Cho, Chu, Chü, Chö, Chaw

2.2. Phai nae

Cheri ma-a ly vi mei.
Chan khimi na awng mang.
Bawlung pawl ämi ce ma maja mei.
Manchesta unaite na maja vi.
Chaw Cukhin ae-awi thui dy.
Cha mä-ai ce aethaw di hang.
Che thy hang mätang sai ti.
Lung Chaw lä boxing sämae vi.

02. Aetu nae (2)tä

2.3.Caelung pawng te (Kj)

Kjae, kje, kji, kja, kjaw, kjö, kjü, kji,

2.4.Phai nae

Nang ce vang üng kjawng ing ma-a mei.
Kjawng ing-a cae aetu.
Cae kaw dylä khimi ce ma täring vi.
Kjaw kjaw lä kjawng paw vi.
Kjaw Hin bung nang mae by mei.
Kjaw Tu lä ma-a awng mei.
Kjeng Tung märü, Tachilei märü,

03. Aetu nae (3)tä

1.Caelung pawng nae (Mj)

Mja, mji, Mjae, mjo, mjaw, mjü, mju,

2.Phai nae

Mjae Mjae lä tui nei vi.
Tengcha cae-u na aetu ö si.
Mjo te kaw dy mei.
Kang jai-a pawng pösö.
Mjawngtaka vang-a tyng vai mei.
Ma Mjae Win lä anglaw müng vi.
Mjae Wadi märü, Mjo-U märü
Mawla Mjeng märü, Mjei märü

04. Aetu nae (4)tä

1. Phai nae

Kai üng äphüng

Kai üng ämüng lä Rui Caw vi. Kai pä-ai müng lä Bawi Lae. Kai nä-awi müng lä Ang Nawng vi. Kai ce lä Sämüng kung vang-a awng te vi. Kai tea jä-ai lawngnetä, kangby lawngtä hai ticaw lawng thungtä awng.

Kai ce lä engthung kanghö vi. Ä-ai ni ä-awi lä paimö kae sa. Kai ce angxynlyng kjawng paw bawi vi. Kai nä-awi ni kai pä-ai lä ka ice angxynlyng tea bälung rui sui bawi vi. Kai ce engthung lä aede so vi.

Kai ce lä nisae kjawng pi tea lä paimö khawng te sabawng by. Kädüng mang-a lä rawijae na hai Chaw Cu Khin üng ae-awi, Sung Tin Pa üng ae-awi, Me Ka Pjae üng ae-awi, Ke Kjae Nu, Chan Chan hai Win Win üng ae-awi na tängai ö be rawng.

Kai lä cae phai te la ngai by. Bawlung mäthui te la ngai by. Nade na hai rainy te la ngai be rawng. Kita aetho kha ae-awi thui la ngai phi.

05. Aetu nae (5)tä

1. Phai nae

1. Kätang lawng

Aetö jangka qengleng ma.
Khawileng khaw ma pähyng me ä,
Kätang jangka qengleng ma
Khawibö khaw ma kähyng me ä,
Lai vae ui-a sävang phung ma he näte ä,
Sävang pui kaekü, mäkae kü cawby by näti ä, ngawng.

2. Säling lawng

1. Ca mae ka phui be nang hawi ä, bärang kaephui be nang hawi ä, Kung tuili mü-a, angvüng mü-a, dingjyng tuili mü-a, angvaw mü-a Tä-ang mang-a, angvyng li byng kangteng tyng-a, ning dung mang-a, Angvyng säling kangteng tyng-a, baw mityng baw ca tyng-a, thawng mityng thawng ca tyng-a ngawng.

2. Äsi qengsang sälawng de angcaw lyng me-a, sis u ting säling ve me-a, caw lyng me-a, tä-ang mang-a, tawle jang tu e na-a, ning düng mang-a,

Jeng nangjang tu e na-a, baw mityng, baw cä tyng-a, thawng mityng thawng cätyng-a ngawng.

3.Tähung lungphö lung angmüng, kaw kae beikae awng-a, cawng thang luphö lung angmüng kawng neng kae be kang awng-a, sangkyng lawng hawi byng byng ma, thaije lawng hawi jede me-a, sangkyng lawng hawi byngbyng me-a.

4.Täle tä-ang lungcing aephe py ui-a, py ui me-a, angvyng säling py ui me-a, tä-ang mang-a taw aejang tu e nang-a, nidüng mang-a je angjang re e nang-a, baw mityng baw cätyng-a, thawng mityng thawng cätyng-a ngawng.

3.Cawdeng lawng

1.Nawngmädi na angraw pei käde me-a
Angraw pei käde aeceng ngawng
Mäcü cungdi cungdyng me-a
Saephüng tälui tälele-a Äcaw tui ma keme-a
S käning känawng-a, sa käse käsu-a
Mäcü cungdi cung dyng me-a ngawng.

2.Tawng peng hawi-a, anglaw hawi hawi-a, Tawng peng anglaw lang jete ma anglaw lang jete me-a, ngawng.

3.Tawngpeng tuidu duling lawng kawng, Anglaw cawdeng anglaw tuidu duling lawng kawng Tawng peng cawdeng ngawng.

06. Aetu nae (6)tä

1.Phai nae

Rawijae cae kaepae

To,

Rev. Paimö
Khai Cy vang
Sämüng area

Käni, Mära law, 4, 2012

Kai sädi dang phi te hai cae tärü te dy. Nang ce engthung hai nang ce vang bungtä Säthaw üng bäheng te qang-a nawsaw hawi hethang kai lä aepö phi vi. Nang ce tähang kai la käni qütä Säthaw tea aetang tütü kha awng by cäkae ba ä.

Änang ä, mä-ai Säthaw üng kälu sa saite särae na lä kärae käcang na aeting ai näte kai la mäny by.

Setan angra lä Sāthaw üng kălu sa saite engthung na tea lä kănaw kăsaw e mei, amăjy cung tyng hai vi ti. Hini law lä “măra law” vi ba. Mătawng na thui te älo awng vi. Aedui aeleng ca maica vai y, maito mai ang mătō vai y ti. Ing-a awng püsü kae. Khölawng kăhang law-a ly măjy ky y ma.

Kai cae tărü te lä hikhy tă kae dy. Aedawng saite na angxynlyng tărü king si nă dylă teng lei y leng. Kăni Sāthaw ma nang ce engthung tākō tea tăhang-kăhawi py sy, Amen.

Nang rawijae

Rev.Sicü Tärö
Pilang kung area.
Chan pre.

To,

Kăni, Dipui, 9, 2012

Anglaw Ke Kjae Nu
Mjawng Mjae mărü

Anglaw ä, nang bung ämaw aedawng phi te hai kai cae pae jaw dy. Nang lä vaihi äte sa mei. Kai lä cae cei hethang awng kha kädüng qütä ing-a cae phai kha awng kae dy. Nang lä kai bung aedawng y müng kaw aw.

Nang nă-awi ni nang pä-ai la kai kät yng-a anglaw nang bung aedawng phi by ti. Nang lä vaising kjawng pi dylă vang-a vawi by ai mei baw. Hini law-a mă-ai ce üng cae sangdeng Lei Tung vang-a sa ai ti. Anglaw sărai na ae-awi aepr eng te na, kălang aepr eng te na awng ngang ti. Tuni cang y mă-ai ma üng kălang na la lang ai ti.

Nang tăhang nitha, lileng, sangdae kengküng, lökhü, bawngmö, khokhang, khengsi, kösäbü na kai ma kăcö y cy pa dy căkae. Hini paw i-a kai hai mangtă lang hawi si ba ä. Kai internet seng mang cae pae jaw dy. Hini law lä khö lo thai angcü law, khö qa angcü law vi ba. Kărang ky-a vawi dawde ba.

Nang rawijae

Sărai Cawngrawi Dawi
Mjo-U mărü
Rakhen pre

07. Aetu nae (7)tä

1. Phai nae

Cäkae phy saite

Kälawng pre-a awng saite khimi ceng cawngkhang bawibawi lä cäkae phy saite awng bawi vi. Cäkae aephy te lä ämi kaw ky mei, ämi many ky mei näte aesäny te vi. Cäkae phy te lä mätawng üng hai nade khytä phy haw vi. Anglaw särai na lä kädüng law angdirung ea eikaw-a aety qu kha aephy ö by vi. Cäkae phy te lä bälung hae hai bärai vi.

1. Ing hai la hai aethui baw. (Täli)
2. Angjüng angnang qa doxo. (Sungqung pyng)
3. Vawcawng sü-a tä-ai lölö hang. (Ämi ei)
4. Angpui lang-a aedui ö ka. (Ämi mö)
5. Aecang bäli aephe säre ne. (lolang kaeprei)
6. Pyly pysing pysing seng. (Säphrüng)
7. La ri dawngpa leng thung ae-üng ri.
(Caw vui)
8. Äting ätawng lapu. (Aedui)
9. Käni lang e tö. (Lawng)
10. Käni kha deng aedeng tang. (Äfaw)
11. Ähüng ä, angkeng naw te tui thung-a kü. (Cäkawi)

12. Tini tawngnawng pudu. (Aeqengbö)
13. Täkha pyng-a ae tärawng täkhaw pha.
(Känaw phaw)
14. Aelei mawng-a möka kädui ka.
(Cicü taro angpawng)
15. Äkung-a lä dai, äsala-a lä thing kawng kung,
ämawng-a lä angkung ngang (Cikang lö)
16. Aetö thung-a khungmui tälui aeja ding deng.
(Angtha thai)
17. Takha pyng-a la-awng laimüng khu haw ,
(Äsang tung)
18. Anghung angmang-a thawdi tangpüng terükü
(Mäthi aebüng te)
19. Tüng tälung tünghaw (Akenglüng)
20. Aetö thung-a mibawi thöcu hang khawng ngawng
(Phuiké ke te)
21. Ing mang khang (Sae ne)
22. La mang khang (Lungta)
23. Labu mang khang (Pawngcing ceng)
24. Täpu khaw-a tawng lele sa (Bälai)
25. Anghung angmang-a aetawng püpü täbe
(Tawngmüng hang te)
26. Kawli kawlae moco (Mekawng)
27. Kätü käni-a lä cengcö panglawng ta-nga sae
(Mawngkae bawng)

- 28.Nade-a lä täbawng awng, mätawng-a lä täbawng
awng y (Caw)
- 29.Nade-a lä täbawng awng y, mätawng ea lä täbawng
awng, (Tui thai)
- 30.Käni särai kälawng anglaw aengai
(Angthaw kung)
- 31.Käni pa thae, kärunng pa rawi, (Pha)
- 32.Kärunng pa thae käni pa rawi (Käni)
- 33.Kädüng syry, kädang syry (Kätho)
- 34.Käsai leikhaw üng ceico (Labu täki)
- 35.Käsai vawi vawi ing u (Lengtui maikhü)
- 36.Käsai bälai tho raebae (Labu engkaw)
- 37.Käsai känaw khing hawi law lang (Caw haw te)
- 38.Langbäli, langbangaw ca pa (Sung)
- 39.Äkö aese vävawi vawi, ca la ca y (Mätha)
- 40.Aw lä aw vävawi, aekhei y, (Selung)
- 41.Anreng cänung käni-u tawtäjaeta aekhu (Lawng-ö)
- 42.Tyngkyng kung-a mibawi kanglung aeke pudu
(Mai cäkö täphung te)
- 43.Thingkawng älang-a bobo kanglung cu ka
(The cawng that e)
- 44.Kätü käni-a lä mätawng pä-ai äsang kanglung bu
lalö mang-a jaw jaw aethawng (Thecawng tha te)
- 45.Khimi lawng thungtä tärae aesa te khüng bi y
(Awng mäthö)

- 46.Khawngcaw na bälawng te bäja y
(Ocaw känäo nei te)
- 47.Ocaw känäo nei jüngtüng (Bäraw thai)
- 48.Ocaw pawngkae phaw bülü ri (Sangting pa)
- 49.Tuili bärawng-a anglaw lawngneta aedaw byng
(Cungri)
- 50.Khöteng tingtang cae ja (Pangqyng)
- 51.Khengli hanglaw li (Känaw khing)
- 52.Äte anghung aesangky mei (Nawryng)
- 53.Khöteng rangteng kheng dideng (Ämi)
- 54.Takha pyng-a cangrang bu nung (Mimui)
- 55.Vawcawbf sü-a tä-ai lö löhang (Mi-ei)
- 56.Khawngsae na lökhu aekhu ri (Kökho mäcüng)
- 57.Mang käleng nawngpui äjo pawng te leithung
mang-a pawng lae (Kho-angpawng)
- 58.Äby kai mangsi, jä-ai kai mang si ae-e lilaw
(Äkho cakang te)
- 59.Täpu khaw-a bärawng aeqeng tang (Äfaw)
- 60.Äby angsi jä-ai angsi tui thung kükü bälü (Cäkawi)
- 61.Mang käleng nawngpui kawng ngang awng te
mäny y (Lengtui mäcae te)
- 62.Mang käleng nawngpui ämi mäny y
(Cangtüng lawi)
- 63.Angpui lang-a aeteng langmö öjü
(Kuideng)
- 64.Lolang kaeprei-a täri laileng aesö pha

- (Ang-ö kădo)
- 65.Daikae thung-a mätawng nä-awi äsang sephe ve
(Angtawi ang)
- 66.Anreng na lenglö kung-a bälaw mö hi prae
(Tengpaw)
- 67.Anreng na leilö kung-a tuibi leikei aeja lyky
(Lawbeng)
- 68.Anreng na leilö kung-a angtawi ang-ö kădo moko
(Si täki)
- 69.Kaesui kaebeng mang-a y (Aekei)
- 70.Käleng pyng-a anglaw lawngneta äkho bähawi
lengkyng (Käceng)
- 71.Anreng na ringryng-a bärui tälüng aeke pudu
(Si ruinawng)
- 72.Anghung angmang tolei y, (Bö aedaw te)
- 73.Kangnung leikhaw kae-eho da (Bö aedaw te)
- 74.Khuiiri vari te pawng (Thi)
- 75.Aecang cung prüng bājawng tang tärang
(Livaw)
- 76.Paw la paw haw, aerung la aerung haw
(Livaw sei)
- 77.Ca ea lä kangnung ca, e-ea lä kae-e ei
(Mai phaw)
- 78.Käsai tämai hawi law lang (Ing pho)
- 79.Äte angdawng hawiky mei (Eng särawng)
- 80.Äte käleng hawiky mei (Engpang)

- 81.Täpu khaw üng aelui kanglung säly jaw
(Mäce mätlawi te)
- 82.Bawngkung cangkung aeke bung, mawbäri a sei
(Eibying)
- 83.Lari dawngpa mäsui kikawi (Käsa üng te)
- 84.Mätawng pä-ai aetu aeneng kha tui thung saly jaw
(Ngae pai, na mi)
- 85.Daithung mang khang (Tingtä-ü)
- 86.Kälawng khaw-a märü te (Khawibö)
- 87.Khawling lawngpawng (Aetawng)
- 88.Käni cangkui aekhaw di (Khö net e)
- 89.Äte angjüng sa ky mei (Lolang)
- 90.Angjüng litang tolei y (Leilö kho büng)
- 91.Tui lä nei vävawi, bäjung lä bäjung y,
(Ae)
- 92.Bö lä ca vävawi, äkö lä aese y, (Mibawi)
- 93.Vawcawng sü-a khübü kaesüng bang haw he
(Khawitaw phe)
- 94.Thingkawng mawng-a khübü kaesüng banghaw he
(Thai bäri pa)
- 95.Äkung kungta äthai tolei y , (Bälo)
- 96.Äkung kungta, cangpre bälitä äthai thaitä
(Käcui)
- 97.Aerung lä aerung haw, paw lä paw haw y,
(Larang käcei)

98. La lö mang üng kölae kangnung na lä la leikhaw
mang-a bobo saly (Aetui cäkö)
99. Jung lä jung vävawi, saw lä saw haw y,
(Carö capang)
100. Ang maikhü aecaw pung (Phawilüng tho te)
101. Äsi mibawi bung (Angmai bung)
102. Äsi mibawi phei (Angmai phei)
103. Äsi mibawi thi (Sawng angpa)
104. Äsi mibawi kölang (Kuija lang)
105. Äsi mibawi mimö (Angpe tyng thai)
106. Anreng na lenglö kung-a bawngkung cangkung
aeveng rö (Lang ingkung)
107. Äkung lä angkhaw thung-a, äpa lä ärang-a aepa
(Maibung)
108. Bäjö aecung mäcui ri (Caw jo te, pawng te)

08. Aetu nae (8)tä

1. Phai nae

Äsi lawbeng

Äsi lawbeng lä äma ma aevang te y. Äni tea äte
kaevang la awng y. Äsi käni ma taw kha aevang te

kae. Säni tä-a law hawlainetä awng. Law tä-a käni rui
lä kuisy täkaw tä la awng, ruithungtä la awng. Ruithung
kähaetä la awng.

Law se angcö-a lä ae-ang te aethaw awng y.
Law metawng lükü tea lä aevang te aethaw awng phi
be vi dy. Tunu kätü-a lä kärung thung-a aevangrung-a
awng vi. Kälawng khimi ce anghaw tho ö phi by vi. Law
aemai te kätü-a lä aevang te aethaw awng be y vi dy.
Law dung pö saite kätü-a lä kärung thung-a vingpung-
a awng be kae dy. Kälung bärui na ma mätu ai näte ri
hethang hawi phi be vi dy.

Äsi lawngbeng üng kaevang lä khimi ce tähang
aerawi bärui vi. Law la kälawng pre haetä by kae. Käni
tea aevi kha awng te phüng-a kälawng pre ma dungky
saite kätü-a law lä kaevang y. Tuni kätü tea mä-ai ce
ma law aemai te näkha näpa. Law hai kälawng lä äma
ce aevi saite mityng tyng haile tea law bung nung hai
le be dy.

Kangsi kangjaw na ma lä nade na raw tea sö-ae
hi-a äsi lawbeng tea kheng e. Bawngkung, cangkung
nung ai mang. Hini täkui-a kangsi nä-awi cawdeng kha
awng. Sung teng-a jung cäpi phaidi ca te nung ai
mang näkha thui hai vävawi vi. Law kaevang hawi pa y
dylä law sa-o bäjaw te näkha nä be vi rawng. Sa-o lä
Rui Caw üng uilaw laibawng vi ti tu lä.

09. Aetu nae (9)tä

2.11 Phai nae

(A) Xingxawng lawng

Dijaw didi, dijaw didi
Pä-ai ä, äma ä,
Cae xung cae xang nae xo lawi
Kimaë khöre nae vy dy
Kimaë khöpui nae vy dy
Dijaw didi, dijaw didi

(B) Rölawng

1. Rüng sa nawi thailawi-a, dailang sanawi thailawi-a
Rösüng sanawi kung emang-a, daitang sanawi kung
e mang-a, ngawng.
2. Raesüng kangqy, rökaehö kangqy, aedü y-a, aedü
ce näne ngawng.
3. Rösüng ma ma, daitang anglung-a, daitang ma ma
daitang angling-a, Rösüng rödai daitang angling-a
ngawng.
4. Rösüng sörö, rösüng ma ma, rösüng aeme lawng
awi ela, Rödaï aeme lawng awi ela, rösüng süngro
rösüng ma ma ngawng.

(C) Anghung angkang lawng

1. Khö tähung tho lawi-a, khö angkang tho lawi-a,
Khö tähung tho-a lä, bawngring pa-a, pa-e nang-a,
Khö angkang tho-a lä, khawicang pa-a pa e na-a,
Phawi anghung phawi anghung kaesang lä- beseng
lawngtä
Pangtyng-a thaw anghung kaesang lä, beqing lawngtä
pangtyng-a
Baw mityng baw catyng-a, thaw mityng thaw ca tyng-a
ngawng.
2. Anghung angkang tho sa lünglüng, tha cälawi lawi
ngawng,
Sangthing angkang tho sa lünglüng tho cälawi lawi
ngawng.
Angphawng thung-a lawng by caw hawi byngbyng me-
a, ngawng.
3. Nisae angkang tho sa lulu, tho cälawi lawi, ngawng,
Laihae angkang tho sa lulu, tho cälawi lawi ngawng.
Anghung bäjö dawngry khy lä, jawngre na hai püng
deng me-a ngawng.
4. By awng ä, kawng aene caw angsa-a, by awng ä,
qawng mätang caw angsa-a, qawng aene caw angsa
lä, tangnae phung ma je by me-a,
Rawng mätang caw aesang lä, mätang phung ma je
by me-a, ngawng.

(D) Thepaw te lawng

- 1.Tawngmüng, tawng müng (ang üng thüng thüng)2, Cangküng vaele püng deng me-a, cinglyng cinglyng, (Ang üng thüng thüng)2, Cangküng vaele püngdeng me-a ngawng.
- 2.Thawdi angrüthü thü, thawdi angrüthü thü thawdi, Angae tawngby ngai-a, la äma phai ni ca bawi-a ngawng.
- 3.Thawdi angrüthü thü thawdi)2 Tawngby ngang lä ngai y la la, Ca bawi-a, bytawng lä qüca, qülü tubawi sü-a ngawng.
- 4.Thanglung lungpaw lawilawi, thanglung lung lung, lungkheng Thanglung cawlawi lawi thang, lung lung, pawlawi lawi, Thawnglung lung ngawng.
- 5.The kangaw ly la, thepawng kangaw ly la-a, thepawng Kangaw ly la, the kangaw ly la-a, tawngpeng angjüng kheng e na-a Anglaw angjüng kheng e na-a ngawng.
- 6.Khö cäpang tutäru, cäpang tutäru, thangpui thangleng kae elä, Cäpang tutäru, ngawng.

7.Kälai cirri khöpy-a, aeme cawng awi e e, khimi cirri khöpy-a,

Aeme cawngpai e e, ngawng.

8.Mäling angjüng ceng cäneng ceng cäneng,me sang kung-a,

Anghawng lele ngawng, thepaw aejüng ceng cä nengneng,

Ceng cänengneng, me sangqung-a, anghawng le le ngawng.

9.The mawng neng neng)2 ngawng,

The mawng neng neng)2 ngawng

The mawng neng neng)2 ngawng

10. Aetu nae (10)tä

2.12 Phai nae

Mä-ai üng Bamae pre

Mä-ai üng Bamae pre lä Asia tei üng käni käse hai käni kädüng mang awng. Bamae pre lä asetawng Asia pre (ASEAN) kangkawng thung-a kung by vi. Bamae pre üng along mang-a lä täru(China)pre, käni käse mang-a La-0 hai theng (Thailand) awng. Ätüng hai käni kädüng mang lä kapali pangle, bengkala pang

le. Käni kädüŋg mang-a Indajae hai Bangkalade pre na awng te vi.

Bamae pre üng ka te, leng te lä, cädujeng meng (260,000)khytä ka te vi. Bamae pre-a nisae, käcaw, säding law näkha amäy thungtä vi. Nisae law lä dicaw law üng hai metawng law khytä (March-May).

Käcaw lä sawngcang law üng hai märai law sengtä (June-October). Säding law lä käphaw law üng hai angcyntang law khytä (November-February). Bamae pre lä bi phi te hai suijaw-a awng saite mityng vi.

Bamae pre üng thing kung na lä ärang pä-ingsüŋ saite, ärang na aemui saite, ärang na ceirangtang saite, me-anhung üng thing kung hai tävaw teng-a aepra saite thingkawng kung na vi.

Mä-ai Bamae pre lä thing thai röbyng na e hethang saite mityng vi. Cawbi, cawthai lä mityng qütä-a khimi ce ma e ö bawibawi te vi. Hini qawng-a cang y, mokae bawng, pedawng, maisü, sangting, бүкү, мәсү kung, käsung kanglung, kangthing, saephaw, aelö angpawng, angti angjang na la e ö te vi.

Bamae pre üng carung na lä cawni ca, situi ca, bälawi kätui ca na vi. Äkö hai aekawng saite na lä näpy aekhü te, khopainai sa te, khübü khälyng aekawng te na vi.

Khölawng tho saite kätü-a mawtawkae lä aely lengky te vi. Mijaetha hai la khölawng tho te awng by. Tuisangphaw na, ca bälawng na hai la khölawng tho by. Khösang mang aeja sangphaw hai mä-ai ma thung-a cang y, pre kälang mang-a la khölawng tho haw by dy.

11. Aetu nae (11)tä

2.13 Phai nae

Äby pä-i te lawng

Kälawng pre-a khö sa saite khimi ceng cawng-khang na lä äby pä-i saite lawngsai na awng bawi te vi. Mä-ai c elemi ceng ce la äsi jaw dung üng hai vaihi dung khytä thui hai jaw vi. Hini lawngsai na la y hethang mä-ai ryng kangthae na aejae y käla ma äby pä-i hai jaw jaw hethang ngai vi. Äby na lä hini kä pä-i pa dylä ing kengleng, i kengleng kae dy.

Äby thangbawi i ä, i ä,
Pä-ai tengcawng vähai ai dy
Äby thangbawi i ä, i ä,
Nä-awi tengbüŋ vähai ai d y
Äby thawngbawi i ä, i ä.

Lawi lawi pa ä, vawi lawi ä,
Themui lawngkeng ru ai to
Sobei täkai palaw le, üngbö, üngbö.

12. Aetu nae (12)tä

1.14 Phai nae

Aeli kangcai

Aeli bung lä ämi ma la ämi hai nung haw y. Äkö hai la sung hethang dang y. Äeli lä kälungbu mei, mänungxae mei, thingdang mei näte ämi la many haw y. Tungaila kälawng qawng-a aeli lä awng te nga vi. Aeli awng te lä thingkung ärang na aehüng te tea kheng kha aeli awng te nämy haw vi.

Aeli lä kälawng pre tea täphung my vi. Aeli awng dylä khimi hai hing saite ämi na, rangsaw mi na aehing haw y. Thingkawng kung na la aeli aehaw khaw ryng te by vi. Aeli saehaw, aeli khöpui, aeli kangcai näkha ämüng awng by.

Kangjai-a tho saite tea lä aeli saehaw näpa. Hini lä nisae käni-a tho saite aeli vi. Aeli khöpui näte lä kăcaw angni-a khö hai aeli hai tä-awi kha tho saite tea näpa te vi.

Aethaw paitae hai tho saite tea lä aeli kangcai näpa be vi. Aeli kangcai tho dylä kälawng pre üng khimi bawibawi ma ri ö bawi te vi. Aeli kangcai tho dylä thingkawng rölawng hai ing la, na aero hai bäräi vi. Aeli kangcai lä mä-ai khöthy-a tho raring mang.

13. Aetu nae (13)tä

2.15 Phai nae

Ingsawngrawi cäkae

Änä-awi taw ni äpä-ikhy lä langaw-a ly hawi ti ä. Rui Caw ni äticaw lä ing-a awng hawi ti to. Ing sangtüng-a lä khawibi pa aepa pung ti. Äpa tui bəjaw te ingsawngrawi tävaw lä ly kha äpa bəjaw pa ti. Tukha Rui Caw lä tävaw caw bung tape kha dang hawi vi ti. Tuni tävaw mui aephawi elä cawkawi müngta tä awng pa vi ti.

Kädüng-a änä-awitaw ni äpä-aikhy vawi ea lä cawkawi müng üng tävaw mui nung ka pa dy. Hitä tävaw lä ma-a khai hawi dy mei näpa ti. Tävaw lä cäpi kha kai ni ma ca vi dy näkha näpa ti ä. Ämui hijetä awng ea näkha tävaw ngang naw pa vi ti. Tukha änä-

awitaw ni äpä-aikhy lä tengbökö aekhü ai rawng näkha pryng hawi vi dy ti.

Änä-awiti äpä-ikhy lä daithung-a thingkawng mawng-a ing sa kha awng hawi vi dy ti. Tudylä Rui Caw ni äticaw lä khöving hethang sa vi dy hi. MäKate vaihi khytä vawi hawi y jaw vi mei näkha nä hawi ea tämae lä daithung üng tho pa pu kha ma-a vawi hawi aid y mei daithung dairang-a thingkawng-a ing sa kha awng hawi vi dy. Nang nä-awitaw ni nang pä-aikhy awng saite mätü ai mei. Ly hethang ngai dylä ae kangnung metä ne näkha näpa.

Tukha ae kangnung metä ne pa dy ti. Tämae lä ae mui aephawi kha änä-awitaw ni äpä-ikhy tea tyngkhü aemui cawng pa dy ti. Hini aemui bäjui kha ly hawi aemui kätung-a thingkawng mawng-a ing sa kha awng te nung hawi ai mang näpa ti. Aemui bäjui kha ly elä thingkawng mawng-a ing sa kha awng te nung pa dy ti. O dylä paw haw y ai mang. Ui dylä pawhaw ai mang näpa vi ti.

Äticaw lä lileng hai saly saly, sälawng kha paw pa ti. Äkangpraw lä paw haw y ti. Äticaw tea khawidang khö aevang dylä o ra hethang la taro rang qy näpa ti. Äticaw lä cawni hai äkö-a süng kha ly pa dy ti. Tuni cawni tä-ai kha närang-a phöse phöse kha äkhy ä, tävaw ei awng vi näkha näpa dy ti. Tukha äpä-aikhy lä äte la khaelae te y, kai mani la si näpa vi ti.

Äticaw lä bäjö bung aepy kha äthi maijeng jai kha äpä-aikhy ni vawi ea lä täkai kei vi dy näpa ti. Äkangpraw Rui Caw bung lä bawngkung täkui-a homy pa ti. Rui Caw tea bawngcangnang ma tuni kä-o kai tähang py mai näpa vi ti. Py y müng kai ma ngai by vi näpa elä, nä-awi py y vi kai ma ngai by vi näkha näpa ti. Tukha änä-awi cangnang lä nä-awi caw aiti naevaw näpa ti.

Tukha Rui Caw lä ri kha py pa sö dy ti. Tupyng-a bawng cangnang lä kani, nitha angxynlyng na mäkäi king pa vi dy ti. Rui Caw lä ri kha py king pa vi dy ti. Tupyng-a nang üng tabung la py be näkha mäkäi pa be elä, ävai ca la cadae, nei la neidae mang. Bawng mawng cawng mawng-a aeli aehai ai rawng näkha hei ni mityng mang mäsu käläng äma üng uilaw tea ka pa dt ti. Äma üng uilaw menetä lä aeli khöpui kätyng ätüng tüng kha ly pa dy ti.

Tukha bawng cangnang lä äte mei Rui Caw ä, näkha näpa dy ti. Rui Caw lä aeli saehaw tho te dy näkha näpa elä uilaw ä, tuta tea kei,kei näpa dy ti. Tukha uilaw ma kei pa dy ti. Rui Caw ä, mäqaw, mäqaw nang ma üng tawngsüng, tawngby py haile king ngang kae dy näpa ti.

Tukha mäthae haile elä mäthi lä tä-aw thöcawng-a aetang ceng pa vi ti. Täkha be elä mangqing täkha xaw pa ti. Hitä ma lakae mäthi lä kai mätho haw te y vi

dy. Hini lä ävang ting bärai mang. Hini phai särüng, särüng tähüng kha, opui olaw tho ä, sipui site tho ä, aepui aelui tho ä, cawpung cawpai tho ä, mawsawng tangnae tho ä, nawngpui cäpi tho ä, kähung mawngpui tho ä, näkha tähüng. Tudylä tho ai mang näkha näpa dy ti to. Tukha tähüng elä tho khaw pa dy ti. Rui Caw lä anreng phung vi dy ti.

Tukha Rui Caw lä sir a hethang thangka la he kai ticaw awng te vang ämi mäny mei näpa elä nang ticaw üng sawngrawi kälung cämö mö cy näpa. Tukä dylä nang ly jaw by näkha näpa dy ti.

Cinglyng ma ly kha cici ceicei, ci ceicei, nang kangpraw thang bawng säling sa te thangka la la näte la te, cici ceicei, ci ceicei. Cinglyng ä, kai tea bädeng mei kai kangpraw lä tuisang, maisang cyng vi aid y näkha cinglyng bung nung ea äkho khypy kha cungprüng mäcawng phy kha mäqaw pa dy.

Cinglyng lä Rui Caw tea tyng haile ea lä kai tea phai hikä sa dai vi hi näkha näpa elä ä, nang ma hai aepöce näkha mänui sei pa vi ti. Tulä ämi mäny berawng mei näpa elä kai la mäny cy. Nang ticaw üng langaw-a pamui mö ca mömö te ea lä näkha thangbe ly jaw kha thangbe ä, kawiling kawilyng nang kangpraw thangbawng ma säling te thangka la la näte kawiling kawilyng.

Thangbe ä, kai tea bädeng mei kai kangpraw tuisang maisang cyng vi ai dy, saepi anglüng hai leikhaw-a kädepö kha thangbe la vawi haile ea nang ticaw lä hikä phai sa dai vi hi näpa elä nang ma hai aepöce näkha mänui sei pa vi ti.

Tukha Rui Caw lä ämi mäny berawng mei näpa elä cärüdü la kai mäny cy näpa ti. Nang ticaw ing sangtüng-a phaibö kälai raring te ea lä näkha cärüdü ly jaw be dy ti. Cärüdü dü nang kangpraw thangbawng säling sa te thangka la la näte näpa ti. Tukha Rui Caw ticaw ma phaibö kädixu pa ti. Tungaila pangkhang-a py khi kha ka pa te phüng-a, awng tätang te vi müng näkha ne ce kha pawngkae-a täpawng ea aerü ly dy ti. Mämang ly ai mei näpa, angkhang totei pototei, cürü cürü, angho totei aesärui totei, cürü cürü. Vawcawng totei hawng totei cürü. Angpai totei ly totei cürü cürü. Tu dylä tuidu-a tyng pa dy ti.

Tuidu-a tyng tea Rui Caw ticaw lä kai tui aehu ai rawng näkha aehae vi rawng ti. Cärüdü mäqaita vang-a kung taitö ti. Rui Caw ma thangka la ma-a mei näpa kha ly cakae tuidu-a tui aehu ai rawng ti.

Tukha Rui Caw lä äma ing üng hai tuidu khytä aebi cäci do kha hini qawng mang ly näpa elä raw kha ngai y näpa ti. Mawng do be ngai y. Kähung do be dy ti. Tukha kähung qawng mang cyng cyng ly kha Rui Caw engthung-a kung pö dy ti.

Khimi kälang na lä cung bawi dy, änä-awitaw ni äpä-aikhy tyng pa y vi rawng ti. Äma üng uilaw tea äkhy ni ätaw tea thangka la te ly jaw näkha mätaw pa dy. Uilaw lä tyng ea lä vuvu näkha näpa dy. Änä-awitaw lä ang-ili, ang-olo-a mä-ai ni tea thangka la te dy näkha aerü kha ly hawi dy ti. Uilaw leithung roko roko hui kha ly hawi dy ti. Tukha tyng hawi pu by dy ti. Änä-awitaw ni äpä-aikhy bung lä saelawngve üng ae ei täko-a aehae hai sö pa ti. Sira kha änä-awitaw ni bung lä saelawngve-a macaw sö pa ti.

Pawi khüng pyng te aepre ea lä änä-awitaw ni tähang bö angpa hai angsangpy hai aepu kha äthung-a khawibähü be py kha nārang hai bāhu teng kha aepu pa dy ti. Tupyng-a raebawi metä kanghing py kha hitä lä vang-a ra kha ca hawi näpa ti.

Ävai käni bö qang ca dylä hini raebawi bung lä äkhy nang üng bangtang mang-a mäk hing ätaw nang üng bangrawi mang-a mäk hing näpa ti. Tukha vawi hawi dy ti. Käni cawcaw tyng tea lä bö ca hawi si dy näkha bö angpa hai angsangpy la kha raebawi rawinawng äpä-aikhy lä bangtang mang-a aemäk hing änä-awitaw lä bangrawi mang-a aemäk hing ti.

Tukha bö angpa langjung ea änä-awi ä, jangni-a hijetä käsi sa ngaila mä-ai thang lä raebawi kanghing la py be rawng näte hai angsangpy pä-awng elä äma ni tea kei te mei, raebawi tea kei te mei sa kha,

raebawi aethe kha änä-awitaw ni äpä-aikhy phai lä Rui Caw ma üng lenglō kung-a tyng haile pa vi dy.

Tukha Rui Caw lä bangrawi mang üng äphai sö kha angmawngcing angling thung-a kädesung pa ti. Bangtang phai be lä hitä lä kai pä-ai phai kae näkha käde xixae pa ti ä, teng dy.

14. Aetu nae (14)tä

2.16 Phai nae

Rengkung märü

Rengkung märü lä Bamae üng märü kälengky vi. Märü thung-a ceng cawngkhang khimi ce awng mang vi. Khimi rui lä lawng(5,000,000)tä cang y awng vi ai. Hini mityng-a e saite cawbi cawthai angti angjang na lä caw, mokae, pedawng, känipa, khawibi amäjä cawng khang e te vi.

Reng kung märü thung-a carung na awng mang. Hini märü mang kälang mityng-a mawtawkae, mijaetha, tui lolang, aeli lolang na hai khölawng tho nae na awng.

Reng kung märü thung-a märü müng na awng mang be vi rawng ecy. Hini märü na lä haetä hai haetä aesui cawng cānawng vi. Rengkung märü lä bi ngae te la awng y, de ngae te la awng y. Tungaila khö raelae raelae kae.

Honi märü na lä, Kjotada, Pajungtawng, Pasudang, La Ta, Lamadaw, Cangchawng, Kjiminteng, Leng, Kamajawi, Engcing, Lengtajae, Sawipita, Mingkaladung, Mjo Ukala, Tawng Ukala, Mjo dakung, Tawng dakung, Tengkangkjung, Tamawi, Jangkin, Bahang, Mingkala tawngnjung, Dawpung hai Taketa märü na vi.

Rengkung märü thung-a mijaetha hail y hethang dang by, ävang lä phawisae (10)tä kae. Märü thung-a mawtawkae lengka khae lä (Ks-50, 100, 200) khytä awng vi. Taxi vang hethang la dang by, ävang lä (Ks 1000, 2000,3000)tä kae vi. Seika la aedang hethang dang be rawng, ävang lä (Ks-100, 200, 500)khytä awng by vi. Hini na lä kärung käni awng mei e cy. (12/ YK näte lä rengkung märü üng maipungtang mäny nae sa te vi.)

15. Aetu nae (15)tä

2.17 Phai nae

Rainy te

Kälawng qawng üng khimi angxynlyng na lä rainy bawi te kätyng, lemi pre-a la rainy saite amäy, amäy na awng mang by. Rainy te lä äthi langly te na hawi hethang, bälung anghaw tho hethang na vi. Mä-ai nade thüng rainy te bö ang mäteng ma aelang y na be. Aedawng te bälung la hae hai te vi. Rainy dylä sang sa hai vi. Rainysaite na lä;

- 1.Kädi kädu rainy te
- 2.Hokhi hobei sa te
- 3.Käsai caw aelawng te
- 4.Ti---- ti sa te
- 5.Püng ceng lang deng sa te
6. Äsi tuithsi tang dy mei
- 7.Angqing mö aekae te
8. Si aecyng te
9. Aetälang te
10. Aeho te na

16. Aetu nae (16)tä

2.18 Phai nae

Bokju AwngSan

Bokju AwngSan lä Bamae pre bunng belay na kö thung üng, mawsawng tangnae thung üng aelawi hai saite mätaungky lawngtä vi.

Äni lä 1915, angcyngtang law, käni (13)tä täru käni-a aepeng te vi. Tärae mäkhawi kung U Pha ni Daw Cu ma aepeng te vi. Äni ce lä Makawi khö, Nat Mot märü-a awng. Äni üng kangsi pä-ai lä Bo Min Jawng vi. Äni lä äsawiky dy.

Änä-awi ni äpä-ai ma aely bärawi ngae kha äma ngai saite dang pae, dang y pae mäakai vi ti. Khmi ce tea pä-e te bälung awng y. Khimi ce hai aejaw aemang hethang la ngai y. Älo kaeling kaemae na thui maica te ngai y.

Äni lä khösani (8)tä kjawng paw. Kjaw ing-a äni lä bälung hae phi kha caemipawi sung te awng y. Äma mäny hethang ngai saite na khimi ce tea aethang düng phi vi.

Äni lä University paw pyng-a teng pre tähang kälu sa vi. Nitä käni-a känaw käsaw tyng pa kha serung-a aesi aebaw aeku kha awng. Tuni kätü-a

serung üng aesi Säraema Daw Khin Kji hai hani mityng-a ängai hawi vi.

Äni ni lä 1942, ka law käni(6)tä, käni anghung naeri netä-a aepawng hawi te vi. Äcäpaw lawngnetä, äcänung lawngtä dang. Äcäpaw lawngtä lä khösäni (2)tä tui aesänung kha dü vi.

Bokju AwngSan lä 1947, mära law käni (19)tä-a dü vi dy. Hini kätü-a äni lä khösäni (33)tä awng by kae rawng. Vaini khytä Bamae pre üng khimi ce cang y, älawng pre üng khimi angxynlyng na ma lä äni tea tämö khai ö bawi vi.

17. Aetu nae (17)tä

2.19 Phai nae

Chan pre (Chin State)

Chan pre lä Bamae pre üng käni kädüng mang-a awng vi. Chan pre lä me-anghung angmang awng ngae kha angdawng angni lä awng y. Me-anghung aesangky saite lä khaw-nutung vi (pe- 10,200)khytä aesang vi. Chan pre thung-a manipura tävaw pui hai jangpang tävaw pui lä älüng üng hai ätüng mang-a

lawng te vi. Chan pre-a lä dephe te hai khö tä-awi tutu kae.

Chan pre-a khimi ri lä lawng(450,000)tä cang y awng vi ai. Chan khimi na hai äceng kälang na la awng by. Chan pre-a lä laiprang awng y. Me-anghung-a langaw sa kha cawbi cawthai na e by. Aelö angpawng, mokae bawng, cangtüng, cangküng, sangrae kung, kofi kung, pangti kung la e by. Ing qütä kani nitha aekhü te kaw ö bawi bawi vi.

Chan pre üng märü kälengky lä Hakha märü vi. Mawtawkae hai khölawng tho hethang dang by. Mijaetha hai aejae sangphaw lolang na lä awng y. Pilang kung märü khytä tuisangphaw ly haw by dy.

Chan pre üng märü na lä Hakha, Falam, Tidim, Thanglang, TuiCang, Matöpui, Mandai, Kangpale hai Pilang kung märü na vi. Märü hai aetawng saite vang na lä Rikhawda vang, Kji kha vang, Rovae vang, Ngaphaipi vang, Rijua vang, Sami kung vang hai Mica kung vang na vi. (4/PLW näte lä Chan pre üng maipungtang mäny nae sa te vi.)

18. Aetu nae (18)tä

2.20 Phai nae

Kachan pre (Kachin State)

Kachan pre lä Bamae pre üng älüng mang-a awng. Khakabu raci me-anghung lä (pe-19000)khytä aesang vi. Säadang tui na tämai na buneng kha awng vi. Mekha tävaw pui hai malikha tävaw pui la awng. Hini märü lä khöbi te awng bärai y. Khö la hawi by-a ne kae.

Kachan pre-a khimi rui lawng(1,000,000)khytä awng vi. Kälang ceng na la awng mang ö by. Cawbi cawthai na mokae, pedawng, sangting, бүкү, мәсү kung na e ö. Hini mityng-a kälung aevang ting saite na tai hethang dang vi.

Bälawi kätui ca, cawni ca hai thingkawng ca na la awng. Kachan pre üng märü kälengky lä Mjekjina märü vi. Hini märü mang hai mawtawkae hai mijaetha lolang na Mandale märü khytä awng. Mjekjina, Bangmaw hai Puta-u märü-a aeja sangphaw hai hethang dang. (1/ MKN lä Kachan pre üng maipungtang mäny nae sa te vi.)

Kachan pre üng märü na lä, Mjekjina, Mukong, Mu-nge, Bangmaw, Winmaw, Khangti, Phakang, Taneng, Puta-o, Nangkham, Machanbaw märü na vi.

19. Aetu nae (19)tä

2.21 Phai nae

Mandale märü (Madalay Tsp)

Mandale märü lä Bamae pre üng äsla-ung-a awng te vi. Hini khö thung-a pupa näsaite mai-anhung awng. Hini märü lä khöbi phi kha khöne te lä dikü vi.

Mandale-a lä khimi rui lawng(6,000,000)tä cang y awng te vi. Bamae na awng mangky. Tungaila kälang khimi na la awng totei by. Tui bälawng kha laiprang-a cawbi, cawthai hai bälaw kung na e. Mokae bawng hai sangting, бүкү na la e ö by. Hini cang y kälung ävang käting na la awng mang. Bälawi kätui ca hai ra tui thawng saite ca na la awng.

Hini märü mang mijaetha hai khölawng tho hethang dang. Mawtawkae hai la khölawng tho hethang dang by. Mandale hai Njawng-U märü-a aeja sangphaw aehae nae mityng awng. Tada-U

märü teng-a sangphaw aehae nae mityng käleng pui awng.

Mandale khö thung üng märü na lä, Mandale, Pjin mana, Jamentin, Kalaw, Minkhji, Mithila, Tace, Nepjidaw, Pakyng, Njawng-U, Tada-U, Pjin-U luan hai Muko märü na vi. (9/MDL lä hini khö üng maipungtang sämai nae vi.)

20. Aetu nae (20)tä

2.22 Phai nae

Ka Jang pre (Ka Yin State)

Ka jang pre lä Bamae pre üng käni käse hai käni kädüng sala-a awng. Daw-na me-anhung lä (pe 3000)tä aesang dui vi. Hini pre thung-a lawng saite tävaw na lä, Tangluan tävaw pui, Jawngsalin tävaw pui, Tawngjen tävaw pui, Lengbawi tävaw pui, hawngtäjaw tävaw pui hai kheng tävaw pui na vi.

Ka Jang pre lä khöbi phi kha khö ne ngae saite mityng vi. Hini pre thung-a khimi rui lawng (1000,000) tä awng. Ka Jang na awng mangky kha ceng kälang na la awng by.

Cawbi cawthai na, sangting bükü, känipa, sawngrawi, khawibi, mächü, rawbai, ungsi kung na e ö. Kälung ävang käting la äje cäcaw awng.

Cawni ca, situi ca, bileme ca, thingkawng ca na awng. Pha-ang lä Ka Jang pre üng märü kälengky dy. Hini mityng mang, mawtawkae hai khölawng tho haw, Tui lolang hai la khölawng tho haw by. Pha-ang hai Phapawi märü-a aeja sangphaw aehae nae mityng awng.

Ka Jang pre üng märü na lä, Pha-ang, Mjaewadi, Lengbawi, Tangthawng, Kawludu, Netawng, Kjo nge, Pjin ma, Ma win, Mjeng kji-ngu, Thilung, Kokarei, Tawngkalei, Phapawi märü na vi. (3/PA (N) lä maipung tang sämai nae vi.)

21. Aetu nae (21)

Lemi na üng thungceng kangrüng

01.Nawngpui la te phüng

Tärü te – Anglaw Sung Mai

Särai lawngtä lä äma ngai saite anglaw lawngtä tea dawngke te ly te hai-a aemae hawi kha aengai hawi te vi.

Tupyng-a särai ni anglaw lä aengai te älo aedo kha sasi sakeng aekhai hawi dy. Särai ma änä-awi pä-ai ni bung mäta tea tälökung(äsäla) lawngtä hai ly kha düng hai te vi.

Tukha anglaw bung ing-a vähai kha tyng tea lä särai üng änä-awi ni äpä-ai ma aekho tära pa te vi. Särai ing-a känitä awng hai kha kädang mang-a lä anglaw üng änä-awi pä-ai ing-a särai ma tha haile tyng pa te vi rawng.

Tupyng-a lä o angdang hui hethang aedo kha jö thai ne, thai thungtä baw pa dy. Käni bäli, käni bangtä dylä anglaw üng pä-ai hai säla äcawng khang na ly kha angdang mäka pa dy. Tukha aebi tawngtä hai täri jawngtä py pa.

Tukha nawngpui aela hethang ävang aethui ö dy. Ävang lä tangkae lahawng-a cungvaitä mäkai pa. Nawngpui aela ea angvüng aesa tea lä aepawng kae hawtä, hawlai bangtä na hai, äcawngkhang na hai, ly pa kha angvüng aesa ö ea nawngpui-a aecyng hai pa dy.

02.Ävangtang tha te phüng

Thui te – U Vui Cae
Tärü te – Timawthe

Nawngpui la kha angsei ki dylä säning bäli, säning bangtä awng dy nä ea lä, mawng na sö kha dang dylä mä-ai ma üng pä-ui pä-i ni tea ly kha “Kai vai sing lä ävangtang tha by ai. Ävangtang lä majetä thui ai mei pä-ui ä!” näkha düng pa te vi. Tukha äpä-ui maMocae tea ,“Kai lä jungbangtä thui vi hei.Ävang tawi la tawi by ai mang. Kani sälawng- püng ea lasy, raebawi nöcaw ea lasy, tawi by ai mang. Tudylä mocae nang mani ly ai mei, ly nae käni aedo hawi ai mei.

Tudylä bangaw käni-a ly kae. Jö na la sa hethang ngai by ai rawng. Kai la ae na sö kha täkaw na deng by ai rawng.

Täkaw bü nae thing na aedeng kha thing na awng bawi dy nä ea kätha na pha-a ba kha rang dylä kädüng, kädüng-a deng. Ätangni-a mätung cu khüng sy nädylä tui thung-a bädung kha pha-a ba haile kha phui dy nä ea kädüng-a vangrütä anglaw na hai nawngmädi mätawng na angxynlyng sung khaw-a lung kha lawngne, lawngnetä aemu ea deng ö.

Särai anghyngli na lä sungkhaw üng täkhö-a thae kha mätawng nawngmädi na tähang bälang pa ö. Mätawng nä-awi na lä pha mädaï kha bärawtang hai aedui ö. Äduineng lä lä-awng-a mäkawng kha tui hai aeqo kha latärö rang-a täpa mai, me hai kawng e mai, sa kha täkaw äprüng lä deng haile haile ö.

Awngmätö käthung, käthungtä kälung aeke khai kha lä-awng käleng-a täkaw angpa haw, angpa hawtä aevai saite lä-awng thai thungtä-a bü ö. Tukha te saite hengtä thae kha engkaw-a pha lang phung ea täkaw angpa bälang kha bädang dy. Dang saite na lä la kha täpa haile kha müng thung-a mäceng ea khai ö.

Tupyng-a kädang mang-a lä aepawngkae hai täkaw angpa na phaw kha mawng na tänga mai kha äpä-ui ce vang-a ävangtang tha te ly ö dy. Äpä-ui ma ämocae tähang o law ra kha jö na baw pa by dy.

Honi käni nitä awng qaw. Äpä-ui ma ämocae tähang ävangtang khüng te phüng-a tawngsing tawngby äkäcung-a py pa. Ävangtawi na la py pa.

Vaising vaicaw mätawng na dung-a lä Kaetäjae-a tangkae (40)tä. Kae säritä-a tangkae (30)tä-a aemäkung ö hai te vi.

Kae täkaw tä-a(60)tä aepy ö te vi. Tukha ämoeae lä o ngang na hai phaw kha vawi ö bawng haw dy. Vang-a tyng dylä honi o ngang na aebe kha thawng pung ea te dylä vang rütä bö aesawng kha ca ö qu bawi be vi rawng.

03. Takha ca te phüng

Thui te kung; Thang Hae
Tärü te kung; Pe Teng

Takha ca te näte lä mäkung mäcing na ma thui kha ca saite reitae awng te kätyng-a, mäkung mäcing na ma mäkai y te käläng-a mä-ai ma aemäny rüng kha ämaw-a py lawlae saite na la awng te vi.

Tukha mä-ai ma py haw y jawjaw te phüng-a, mäkung mäcing na ma mawibung caw caw täpa püdü kha lasy, y dylä o caw täpawng kha lasy, ly ea thui saite reitae la awng vi. Tukäte phüng-a mawng kae täjae kaeteng, kae täkaw kaeteng ätui ang sa kha ca saite reitae awng te kätyng-a, ämi lasy aekaw sai y kha py ö bawi bawi saite vi.

04. Täkaw angvüng aesa te phüng

Thui te kung; Thang Hae
Tärü te kung; Pe Teng

Pä-ui, pä-i ce üng-a täkaw angvüng aesa hethang tähang-a mä-ai ma ing-a kätha na deng kha täkaw deng pyng-a tui hai tälawng ea äkö hai täbeng pheidei, pheidei kha latärö rang hai täpa ea me pangjei saite hai mäk hing pa dy. Täkaw angpa kädiky-a lä angpa rui thungtä, rui bälitä deng saite vi.

Awng mangky-a lä angpa cung vai thungtä deng sai vi näte reitae lä awng te by vi. Täkaw täpa te khüng pyng-a lä kädüng mang-a aevaw ky saite lä-awng kät hung bälitä-a bü kha te dy nädy lä engkaw-a bädang haw saite vi rawng.

Täkaw dang pyng tea lä täpa ü kha khai sai vi. Tupyng-a kädang mang-a lä vang üng särai anglaw na bung bärüng ea anglaw na lä täkaw phaw, särai na lä ae pawngkae tänga kha ly saite vi.

Pä-ui, pä-i ce ing-a tyng te kätü-a lä täkaw tui angding hai tyng hai vi te phüng-a, aekawng te hai-a o metä lä lang maw-a rawng mäcei te näkha ra saite reitae la awng vi. Tuni kätyng-a o metä ra saite awng by vi kha ämoeae la äma ce nähai saite ae ra pa by ea ae ngang lä äpa-ui ce ca kha äpä-ui üng o ngang lä

ämocae ce ca ö te hai-a käni nitä lä aenawng qu pa by.

Vawi ai dy näte kädang-a lä äpä-ui ma o metä ra pa be kha kädang bö ca khüng dylä angvüng äpy na lä o ngang na hai aerü kha vawi ö by vi dy. Ing-a tyng ea lä kädüng mang-a o ngang aebe kha awng mangky-a thawng ea kädüng bö ca kätü-a lä, bö aesawng kha vang na hai mangtä ca ö saite by vi. Ämaw mang-a lasy, mä-ai lemi khimi ce üng reitae lä tämang ö saite y ba.

05. O angbo phüng

Tärü te kung; Khung Be
Thui te kung; Ang Tai, Ae Dui, Ang Mai

Lemi khimi ce üng angbo py saite älawng sai lä hini kätyng awng by vi.

(1).O syng

O syng lä nawngpui angdang hui te kätü-a py saite vi.

(2).O tawng vai

O tawng vai lä kangrüng me kawng

kangthae ae mäthy te kätü-a py saite vi.

(3).O phai

O phai lä nawngpui üng pä-ai tähang pä-ui näkha py saite vi.

(4).O lö

Olö lä kangby jä-ai thung üng mätawngky tähang aemäqang kha py saite by vi.

(5). O bäleng

O bäleng lä mapi, mocae tähang py haw saite by vi.

(6).O ce

O ce lä äju aebe y saite mapi, mocae tähang py haw by vi. Känawkhing qae saite äce ju tea lä äju jüing-a py haw by.

(7).O cä-y

O cä-y lä nä-awi üng thangrawi kae saite pä-ui tähang py saite by vi.

(8).O ju

O ju lä mapi mocae tähang la py haw by vi.

(9).O ce byng

O ce byng lä thang ka pang saite khimi ce tähang py haw by.

(10).O kho

O kho lä löci la lang ea bärawng kung-a ing cäpi sa kha bö vae ea kangby jä-ai ceng käleng hai säling khaw aetäpaw saite na hai ca haw by vi.

(11).O leikhaw kawng

O leikhaw kawng lä thung ceng reitae-a ra saite qütä-a pä-eng saite kung thang py saite by vi.

06. Lö hu thui saite phüng

Tärü te kung; Pe Teng
Thui te kung; Thang Hae

Löhu näte lä mä-ai üng te angni na äceng käläng ing-a nawngpaw nang ea nawngpaw ing qawng-a dü saite te angni üng löhu na kha änawng paw üng nä-awi pä-ai ce tea, “Kai te angni üng löhu ngai vi” näkha mä kai saite reitae awng be te vi.

Tuni löhu näte lä mawng-a kae täjaetä py saite la awng. Aebi bungtä py saite la awng. Tu ea la honi

löhu ca te lä ätui ang kaeli aebi bungtä dylä, o bangsengtä hai löpo jangtä py kha ca sai vi. Mawng kae täjaetä mä kai pa vi dylä, o law bäleng kütä hai känirang haetä py kha ca saite reitae awng jaw te vi.

07. Nä-awi maireng

Thui te kung; Ang Tai
Tärü te kung; Khung Be

Nä-awi maireng näte lä äpä-ai düng vi kha awng sö (mätai sö) saite kädüng-a aethui saite nä-awi maireng vi.

1.Anglaw maireng

Anglaw maireng näte lä khö säning na te vi rawng kha mawng jungbäli, jungbangtä thui ea cangkawng jangni-a lä mawng kae(8) jungtä-a, tangkae lahawng ruibälitä, kae khae-a py haw te by vi. Ätui ang lä o-a metä qy kha käni tawtä, kengküng jangtä, kheng caerui jangnetä dang by vi.

2.Phawisang lehü maireng

Phawisang lehü maireng näte lä Mawng jungne, jung thungtä-a py kha mawng kae säritä, tangkae lahawng ruithungtä aepy hai te vi. Mawng kae

täkaw jungtä-a, tangkae lahawng rui tärutä aepy kha aeki te by vi. Äpä-ui mang üng ätawi lä o me netä, käni u tawtä, kheng caerui jangnetä py kha ätui ang hai sa kha aeki te by vi.

3.Mätawng maireng

Mätawng maireng vang lä aebi tawngtä aethui kha mawi bung jüng-a, o caw metä süng kha aeki te vi. Tu ea la o syphatä hai süng kha ly vi dylä, mawng-a kae täjaetä py ea aeki ö te by vi.

08. Si angbo phüng

lemi ceng thung-a angbo angra py saite älawng äsai na lä hikä awng vi.

1. Si phüng

Kangby jä-ai si kanghing aepy te lä sälawng säling khaw täpaw kha ae mi aerö ea ae kho khy kha aepy sai. Kangby jä-ai äkaenai tähang lä si kang hing angbo käleng pui täki pre mätae kha aepy ö vi.

2. Si phai

Si phai lä nawngpui üng pä-ai tähang py saite vi.

3. Si cä-yng

Si cä-yng lä nä-awi üng thangrawi tähang py saite vi.

4. Si bäleng

Si bäleng lä mapi moca ce tähang py saite vi.

5. Si känawng byng

Si känawng byng lä kangby jä-ai aekae phawng tähang py saite vi.

6. Si ang khawng

Si ang khawng lä kangby jä-ai kaeneng kaesang tähang py saite vi.

7. Si tawngvai

Si tawngvai lä cangkawng üng hai bö ang saw aeri kha kang by jä-ai sa saite na tähang py saite vi.

8. Si syng

Si syng lä cangkawng üng hai kangby jä-ai kangrüng tähang py saite vi.

9. Si ju

Si ju lä mapi mocaë tähang la py haw saite by vi.

10. Si lö

Si lö lä mä-ai äceng thung üng cälöky, mätawngky tähang py haw by vi.

11. Si leikhaw kawng

Si leikhaw kawng lä äceng thung üng kangby jä-ai kaede na tea la py haw by.

12. Si jangrui

Si jangrui lä angreng cyng te käni-a jangni-a nawngpui aetu te awng te phüng-a, py saite vi. Mäthüng, bälung, kânawkhing, na hai ämi hai nawryng täbawng na khytä aepy haw saite by vi.

22. Phai nae (22)

09. Äby thawng te phüng

Thui te kung; Ang Ra, Kang Nung
Tärü kung; Ka Nai

Angcü-a nawngpui la kha ingthawng sa hawi dy. Nitä käni-a lä äcaw aenung hawi dy. Honi äcaw lä düxei pa vi dylä, änini lä pä-ui pä-i bälung hawi y te mei, kangpraw na bälung hawi y te mei näkha aedawng ea äpä-ui tea, “Kai ni lä cäpi dü vi te phüng-a, äby thawng hethang ngai” näkha düng pa.

Tukha äpä-ui ma lä äby thawng mai by ä näkha näpa. Äpä-ui bälung hawi dyl, aebi tawngtä ma py mai by ä, “näpa. “Äpä-ui bälung hawi y dylä mawng kae täjaetä hai ly” näkha näpa.

Tukha ämocaë lä ing-a vawi ea äpä-ui üng thui saite haehaetä hai täri jawngtä hai ly hethang-a takaw angpa hai aepawng kae hai äsäla khimi lawngtä, lawngnetä hai sa kha ly pa dy.

Äpä-ui ing-a tyng ea lä, äpä-ui lä ämaw-a kätö tea bawngmö thawng pä-awi pa dy. Tukha käni bö qang tävaw bäjö ngang hai thawng kha mäcaw pa dy. Mäcaw pyng ea lä takö üng sätüng täpawi kha nade na tea nărang qy näkha mätaw pa. Nărang qy dylä qy

rungrang hethang kae y. Laesy rang, ydylä laiki rang
qy näkha näpa.

Närang vähai dylä sätüng hae haw dy. Tukha jö
baw dy. Äpä-ui y dylä kangby jä-ai lawng lawngtä tea
maw hai pa dy. Bynglyngtä khy dylä ing kung tea
bynglyngtä tälawng hai pa.

Tuta bynglyng tä äma nei kha maw te khüng ea
dei mocae makä dy. Ämocae lä äma bäräwi saite
lawng lawngtä tea äpang py pa dy. Äpang lä bangawtä
nei saite vi ba näkha näpa. Bynglyng netä nei dylä
äma tea tälawng hai kha äma bynglyng thungtä nei dy.

Pangtä lä ingkung ma bynglyng, thungtä nei.
Tupyng-a lä äkaehui nei kha khüng dy. Tukha äni
awng qawkädang mang äpä-ui ma o ne kha ra pa dy.
Tukha o ngang te dylä mocae ä, bö dy näpa. Tukha
ämocae lä leikung-a aemärüng praw kha äma kaesui
kaebeng na tea ka ea mämangtä säveng kha ca ö dy.
Honi pyng dylä angbo angra na py kha ing-a vawi ö dy.

